

А. В. ЛУЗАН

Аліна Володимирівна Лузан, здобувач Київського університету права НАН України

ЩОДО СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ ВЗАЄМОДІЇ МЕТАЛУРГІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ З ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНИМИ УСТАНОВАМИ В ПИТАННЯХ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ ПАТЕНТНОГО ПРАВА

Наймудріші правителі Стародавнього Світу, зокрема Китаю, приділяли значну увагу інноваційним технічним рішенням. Надзвичайно, але вже в ті часи були зроблені фантастичні досягнення, що не можуть не дивувати винахідників сьогодення, і які є фундаментом переважної більшості наукових концепцій та досягнень сучасної цивілізації.

Так, наприклад, випадкове винайдення пороху вченими Стародавнього Китаю завдячує саме ідеї продовження життя монархів, адже спочатку він був створений у якості рецепту довголіття, після чого були відкриті рушійні властивості даної хімічної сполуки¹. Крім того, сучасний світ має завдячувати своїм здоров'ям вакцинації, яка зараз стала невід'ємною складовою збереження людського життя. У 1000 р. н.е. сина китайського головного міністра вбила віспа, і щоб врятувати решту родини, він зібрав знахарів з усього Китаю, один із яких відкрив таємницю вакцинації через введення в організм людини слабкої форми вірусу, що в майбутньому гарантувала імунітет від тяжкої форми цієї хвороби. До європейців дана практика прийшла після 1718 р. від дружини британського посла леді Мері Уортлі Монтегю (Mary Wortley Montagu). Перебуваючи в Туреччині, на території якої ці знання були давно відомі, вона, перенісши віспу, попросила зробити вакцинацію своєму синові². І хоча офіційно вважається, що вакцинацію у 1798 р. винайшов англієць Едвард Дженнер, після часів пандемії чорної віспи на теренах Азії, північної Африки та головним чином Європи (1346–1353 рр.), де дана хвороба знищила, за самих скромних підрахунків, майже третину населення, а також з огляду на страшні хвороби ХХ–ХХІ ст. ст., це тисячолітнє відкриття, зроблене невідомим алхіміком, не можна недооцінювати.

Наймудріші правителі Стародавнього Світу, зокрема Китаю, приділяли значну увагу інноваційним технічним рішенням. Надзвичайно, але вже в ті часи були зроблені фантастичні досягнення, що не можуть не дивувати винахідників сьогодення, і які є фундаментом переважної більшості наукових концепцій та досягнень сучасної цивілізації. Так, понад 2 тисячі років тому китайська армія вже використовувала арбалети зі спусковим механізмом і магазином для патронів та перші у світі стремена. У сільському господарстві вони перші почали використовувати металевий плуг, сіялки, тачки та розсаджувати насіння в ряд, що захищало врожай від голодних птахів. Більше ніж через тисячу років потому дані винаходи були скопійовані європейцями, що привело до сільськогосподарської, а згодом й до промислової революцій. Водні шлюзи та парашут, винайдення яких зазвичай приписують Леонардо да Вінчі, також використовувалися у Китаї ще задовго до його народження.

Ще одним суттєвим винаходом став спосіб обробки продуктів земних надр, на яких заснований весь арсенал сучасної науки та техніки, зокрема розвиток металургійної галузі, яка на даний час займає вагомий сегмент світової економіки та перетворює оточуючий нас світ, роблячи його зручнішим, комфортнішим і безпечнішим.

У першій половині 2017 р. на металургійний сегмент припав 81 % зовнішніх продажів (80 % – в першій половині 2016 р.). Металургійний сегмент генерує виручку від продажу чушкового чавуну, металопродукції, коксу, а також іншої продукції та послуг. У першій половині 2017 р. виручка сегменту зросла на 38 % порівняно з аналогічним періодом минулого року і становила \$ 3 165 млн. Зокрема, зросли: продаж плоского прокату – на \$ 643 млн, слябів – на \$ 124 млн, чушкового чавуну – на \$ 76 млн, коксу – на \$ 62 млн, а також іншої продукції та послуг – на \$ 61 млн. Це зростання було частково знівельовано скороченням продажів довгого прокату (\$ 56 млн)³.

З огляду на обсяги виробництва та сучасні світові тенденції, для того, щоб бути конкурентоспроможними металургійні підприємства України, зокрема ті, що входять до групи МЕТІНВЕСТ, впроваджують нові стратегії як виробництва, так і управління людським інтелектуальним капіталом. На крупних металургійних комбінатах м. Маріуполя – ПАТ «МК «АЗОВСТАЛЬ» та ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча», які також входять до групи МЕТІНВЕСТ, напрямам, пов'язаним з інтелектуальною власністю, на даний час приділяється велика увага. Так, щорічно на ПАТ «МК «АЗОВСТАЛЬ» спільно з провідними науково-дослідницькими підприємствами та організаціями України й ближнього зарубіжжя виконуються науково-дослідницькі роботи. Комбінат підтримує тісні наукові зв'язки з ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» (ДВНЗ «ПДТУ»), Українським державним науково-технічним центром «Енергосталь» (УкрДНТЦ «Енергосталь»), Національною металургійною академією України (НМетАУ) та іншими.

За період з 2010 по 2013 рр. на підприємстві було проведено 60 науково-дослідних робіт. Більшість із них спрямовані на створення нових видів продукції, підвищення її якості, зниження ресурсо- та енергоємності виробництва. За даний період комбінатом було отримано 23 патенти на винаходи та корисні моделі. Так, протягом цього часу в результаті спільної роботи технічних фахівців ХТЗ, Азовсталі та ФДУП «ЦНДІчормет ім. І. П. Бардіна» був отриманий патент № 98214 на винахід «Спосіб виробництва сталевих високоміцних електрозварних одношовних труб великого діаметру для магістральних трубопроводів» ХТЗ і МК «Азовсталь». Однак потрібно зазначити, що дані тенденції за останні п'ять років кардинально змінилися, поясненням чого може стати складна соціально-економічна ситуація у східному регіоні.

Так, 15 березня 2017 р. активи ПАТ «Єнакієвський металургійний завод» (ЄМЗ, включаючи його Макиївський філіал), Спільного українсько-швейцарського підприємства ТОВ «Метален», ПАТ «Харцизький трубний завод» (ХТЗ), ПАТ «Краснодонуголь», ПАТ «Комсомольське рудоуправління», ПАТ «Донецккокс» та ПАТ «Єнакієвський коксохімпром», які розташовані на непідконтрольній території України, були захоплені після відмови групи МЕТІНВЕСТ від їх перереєстрації в невизнаних республіках. На початку 2017 р. Авдіївський КХЗ (АКХЗ) відчував постійні перебої в електропостачанні. У травні, після трьох місяців простою, завод відновив роботу на повну потужність завдяки будівництву нової високовольтної лінії на підконтрольній території⁴.

Незважаючи на це, група МЕТІНВЕСТ освоїла виробництво 32 нових видів металопродукції, головним чином товстолистового прокату, гарячекатаних та холоднокатаних рулонів, а також оцинкованого прокату, що використовується у будівництві, машинобудуванні, суднобудуванні та виробництві труб.

Але внаслідок цих та інших подій виникла необхідність суттєвої економії ресурсів з метою збереження обсягів виробництва та уникнення банкрутства. Поряд із іншими заходами була запроваджена ідея «Бережливого підприємства», яка ґрунтується на системі Лін Шість Сигм, згідно з якою пошук проблемних зон і напрямків щодо поліпшення починається з визначення восьми основних видів втрат.

До цих втрат, зокрема, належать:

1. Надлишкове транспортування – переміщення матеріалів, продуктів або інформації, адже переміщення продукту не додає цінності та призводить до потенційних дефектів.

2. Надлишкові запаси – будь-яке незавершене виробництво.

3. Надлишкові рухи – зайві рухи, які роблять люди.

4. Очікування та простої – будь-які затримки між завершенням одного кроку та початком наступного.

5. Перевиробництво – кількість послуг або продуктів, що перевищує обсяги негайного споживання.

6. Зайва обробка – спроба додати продукту/послугі більшої вартості, ніж готовий сплатити її споживач.

7. Брак (дефекти) – будь-які аспекти, які не відповідають вимогам споживача.

8. Неефективне використання інтелектуальних ресурсів (втрачений інтелектуальний потенціал) – виконання робітниками не властивих для них операцій, незатребуваність ідей, пропозицій співробітників, які спрямовані на вдосконалення діяльності компанії⁵.

Однак далеко не всі підприємства Донецького регіону та України в цілому належно оцінюють значення власного інтелектуального капіталу.

У 2015 р. інноваційною діяльністю в промисловості займалися 824 підприємства, або 17,3 % обстежених промислових. У розрізі видів економічної діяльності слід виокремити підприємства з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (47,5 %), автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів (38,2 %), комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (37,5 %), інших транспортних засобів (36,1 %), коксу та продуктів нафтопереробки (28,6 %), електричного устаткування (28,2 %).

Починаючи з 2013 р. на підприємствах групи МЕТІНВЕСТ активно впроваджується політика «Бережливе підприємство», результатом якої стала поява таких інноваційних одиниць, як «Команди безперервного вдосконалення», «Система подання пропозицій» та «Система 5-С», діяльність яких регулюється та здійснюється на підставі локальних нормативно-правових актів, зокрема Положення «Про команди безперервного вдосконалення», затвердженого наказом № 258 від 17 червня 2013 р. (КБД), Положення «Про стимулювання робітників комбінату за впровадження пропозицій, спрямованих на зниження витрат і підвищення оперативної ефективності», затвердженого наказом № 309 від 31 серпня 2012 р. (СПП), а також Положення «Про трудове змагання «Бережливе підприємство» між колективами/змінами учасників», затвердженого листом № 73 від 2 квітня 2012 р. (5-С). Регулювання відносин у сфері службового винахідництва здійснюється на підставі першого Положення що є локальним нормативним підґрунтям для діяльності «Системи подання пропозицій» (СПП). Однак, детально дослідивши ці локальні нормативні документи, стає зрозумілим, що метою нової політики в сфері інновацій на даному підприємстві є мінімізація відносин у сфері службового винахідництва відповідно до норм чинного законодавства та спрямування їх в русло трудових відносин.

У сучасних умовах основним нормативним актом, що регламентує правову охорону службових винаходів, є Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», який в даних питаннях не можна вважати недосконалим. Хоча чітке визначення правових понять у ньому має важливе значення, оскільки від цього залежить: по-перше, ефективність застосування його на практиці; по-друге, можливість за допомогою його норм регулювати певну сферу правовідносин з максимальною ефективністю як для держави, так і для самих суб'єктів службового винахідництва⁶.

На даний час існує тенденція відтоку з України висококваліфікованих фахівців багатьох галузей у пошуках кращого життя в зарубіжних країнах, де створено належні умови для реалізації їх потенціалу. Або

ж нові винаходи, створені українцями, патентуються та продаються іноземним компаніям на умовах виключної ліцензії, які їх комерціалізують та отримують прибутки за рахунок продажу вже готової продукції на нашій території. З метою економії державних коштів постійно відбуваються реорганізації науково-дослідних установ, які у більшості випадків приєднуються до вищих навчальних закладів, як правило, державної форми власності, що посилює адміністративний тиск на них і водночас позбавляє реального фінансування на проведення науково-дослідної діяльності. І навіть якщо така діяльність дає позитивні результати у вигляді отриманих патентів на винаходи та корисні моделі, подальший шлях їх комерціалізації залишається не пройденим. Особливо це помітно в регіонах, віддалених від адміністративного центру країни – Києва. Так наприклад, науково-дослідна частина ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» (м. Маріуполь) щороку подає близько 50 заявок на отримання патентів на винаходи чи корисні моделі, які успішно проходять експертизу, однак у подальшому ці розробки так і залишаються незатребуваними, що наочно свідчить про низький рівень комерціалізації даних об'єктів.

Ще одним проблемним моментом є відсутність заінтересованості у взаємодії між виробничими підприємствами та вищими навчальними закладами в питаннях трансферу технологій. Сьогодні об'єкти промислової власності створюється і у вищих навчальних закладах України, однак через те, що фінансування цієї діяльності здійснюється переважно за бюджетні кошти, процес передачі та використання створених технологій не можна назвати достатньо ефективним. Навіть внесені в законодавство зміни 2 жовтня 2012 р. залишили деякі питання до кінця не вирішеними.

Таким чином, узагальнюючи існуючу практику в даній сфері, можна виділити наступні проблеми:

- Через бюрократичні процедури ВНЗ та НДУ практично позбавляються права розпоряджатися створеними технологіями.
- Патентоспроможні об'єкти патентного права, створені науковими співробітниками, залишаються незатребуваними.
- Недостатній рівень взаємодії ВНЗ та НДУ з підприємствами, які в подальшому можуть набувати прав на дані технології, що гальмує процес інноваційного розвитку.
- Відсутність заінтересованості підприємств щодо залучення у виробничий процес наукових співробітників і заміщення їх власним кадровим потенціалом.
- Прогалини в законодавстві щодо відносин у сфері службового винахідництва та трансформація цих відносин у корпоративні правила й програми.
- Нормативне та формальне відсторонення від співпраці у сфері трансферу технологій та розвитку ІВ органів місцевого самоврядування.

Рішення та компроміси можна шукати у запропонованому Департаментом країн з перехідною та розвинутою економікою ВОІВ типовому Положенні про політику в сфері інтелектуальної власності для університетів і науково-дослідних установ. Таке положення діє у багатьох європейських країнах і його норми спрямовані на налагодження взаємовідносин між підприємствами та ВНЗ і НДУ. Однак необхідно наголосити, що перед його імплементацією слід провести ґрунтовну роботу з метою його адаптації до українських реалій.

¹ Грухівський Л. Про роль випадку у винахідництві / Л. Грухівський // Інтелектуальна власність в Україні. – 2015. – № 12. – С. 26–31. – С. 27.

² Изобретения древнего Китая: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vk.com/video-3983541164170513?hd=-1&t=25s>

³ Производственная отчетность компании МЕТИНВЕСТ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.metinvestholding.com/ru/investors/opresults/performance>

⁴ МЕТИНВЕСТ объявляет финансовые результаты за первые шесть месяцев 2017 года : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.metinvestholding.com/ru/investors/ir_news/show/7473

⁵ База знаний Sixsigmaonline «Восемь видов потерь» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sixsigmaonline.ru/baza-znaniy/22-1-0-457>

⁶ Гець В. М. Україна у вимірі економіки знань / В. М. Гець, В. П. Александрова, Ю. М. Бажал ; за ред. В. М. Гейця. – К.: Основа, 2006 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%BD%D0%BA%D1%83%D0%B1%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80>

Резюме

Лузан А. В. Щодо сучасного стану та перспектив взаємодії металургійних підприємств з вищими навчальними закладами та науково-дослідними установами в питаннях впровадження інноваційних об'єктів патентного права.

У статті аналізуються обставини, що впливають на стан розвитку винахідництва та раціоналізаторства в металургійній галузі, а також пропонуються заходи для його покращення. Розглядаються можливі механізми взаємодії металургійних підприємств та ВНЗ і НДУ при розробці та впровадженні інноваційних патентоспроможних об'єктів. Аналізуються переваги та недоліки такої співпраці.

Ключові слова: винахід, металургія, бережливе підприємство, вісім видів втрат, політика у сфері інновацій.

Резюме

Лузан А. В. Относительно современного состояния взаимодействия металлургических предприятий с высшими учебными заведениями и научно-исследовательскими учреждениями в вопросах внедрения объектов патентного права.

В статье анализируются обстоятельства, которые влияют на состояние развития изобретательства и рационализаторства в металлургической отрасли, а также предлагаются способы его улучшения. Рассматриваются возможные механизмы взаимодействия металлургических предприятий с ВУЗами и НИУ при разработке и внедрении патентоспособных объектов. Анализируются преимущества и недостатки такого сотрудничества.

Ключевые слова: изобретение, металлургия, бережливое предприятие, восемь видов потерь, политика в сфере инноваций.

Summary

Luzan A. About the current situation of interaction of metallurgical enterprises with higher educational institutions and scientific research institutions in issues of introduction of objects of patent law.

The article analyzes the circumstances that influence the state of development of invention and rationalization in the metallurgical industry, and also suggests ways to improve it. Possible mechanisms of interaction of metallurgical enterprises with universities and research institutions in the development and implementation of patentable objects are considered. The advantages and disadvantages of such cooperation are analyzed.

Key words: invention, metallurgy, lean enterprise, eight types of losses, innovation policy.

УДК 347.772

О. А. РАССОМАХИНА

Ольга Андріївна Рассомахіна, кандидат юридичних наук, доцент Київського університету права НАН України

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПІДСТАВ ДЛЯ ВІДМОВИ У НАДАННІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРКАМ, ЩО Є ОПИСОВИМИ, У ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВАХ

Однією зі складових критерію розрізняльної здатності є вимога про те, що знак не повинен бути описовим позначенням. Сьогодні у правозастосовній практиці патентного відомства України ми інколи зустрічаємо суперечливі та не зовсім справедливі, з точки зору заявника, рішення експертизи про відмову у реєстрації позначення як знака, якщо воно є описовим, тому доходимо висновку про те, що на практиці зустрічається недостатнє розуміння змісту та порядку застосування даної підстави для відмови у реєстрації позначення у якості торговельної марки і про необхідність вивчення зарубіжного досвіду у даній сфері для її можливого вдосконалення. Адже в умовах розвитку ринкових відносин та глобалізації міжнародного торговельного простору належна реалізація прав інтелектуальної власності на торговельні марки та її належне законодавче забезпечення розглядається сьогодні і світовою спільнотою, і українським суспільством як важливий фактор підвищення конкурентоспроможності продукції, захисту від недобросовісної конкуренції та створення можливості для отримання додаткових прибутків.

Дослідженню критеріїв охороноздатності торговельних марок присвячено чимало наукових праць, зокрема, Є. А. Арієвича¹, В. І. Березанської², Г. Боденхаузена³, Т. С. Демченко⁴, О. Ю. Кашинцевої⁵, І. Ю. Кожарської⁶, О. Д. Левічевої⁷, Т. С. Макаришевої⁸, О. М. Мельник⁹, Г. П. Рабець¹⁰, Ю. І. Свядосца¹¹, А. А. Шестімірова¹² тощо. Разом із тим недостатньо дослідженими залишаються питання, пов'язані із практикою застосування такої підстави для відмови у наданні правової охорони знаку, як його описовість, у зарубіжних державах, а також не до кінця дослідженими залишаються питання тлумачення змісту відповідних законодавчих норм, які визначають обсяг, умови і порядок застосування даної підстави для відмови у правовій охороні під час процедури набуття прав на торговельні марки за кордоном.

Пропонуємо дослідити генезис правозастосовної практики щодо застосування даного критерію охороноздатності у зарубіжних державах, її стан в цілому і виробити в результаті дослідження відповідні пропозиції та рекомендації до законодавства України з цього питання.

Практика Офісу Європейського Союзу з інтелектуальної власності (EUIPO) щодо охорони у якості знаків позначень, що є описовими. Практика Офісу Європейського Союзу з інтелектуальної власності (далі – EUIPO) свідчить, що EUIPO у більшості випадків відмовляє у правовій охороні таким позначенням, інколи поєднуючи два критерії: відсутність розрізняльної здатності (ст. 7 п. 1 п/п b Регламенту № 207/2009) та описовість позначення (ст. 7 п. 1 п/п c Регламенту № 207/2009), проте досить часто такі рішення успішно оскаржуються у судовому порядку.

Розглянемо справу компанії Проктер енд Гембл проти Офісу з гармонізації внутрішнього ринку (відділ з питань торговельних марок та промислових зразків) з приводу відмови у реєстрації у якості торговельної марки позначення «BABY-DRY» для одноразових пелюшок з паперу або целюлози та пелюшок із тканини (16 та 25 класи МКТП) на підставі того, що таке позначення є описовим, адже вказує на призначення товарів, а тому не має розрізняльної здатності. Дана справа розглядалася неодноразово різними інстанціями та поклала початок вказаній вище тенденції.